

ознаки і якості. При цьому інформація, що характеризує досліджуванний «образ», збирається шляхом опитування експертів: адміністрації і співробітників пенітенціарних установ, родичів досліджуваних осіб, які їх близько знають, інших засуджених, з якими особи відбувають покарання. Крім переліченого, враховується самооцінка, що дається засудженим самому собі. Набір зібраних ознак, якостей і характеристик вводиться в ЕОМ.

Поряд з цим в ЕОМ вводяться моделі осіб, від яких можна чекати вчинення злочинів, і моделі осіб, для яких не характерна подібна поведінка, тобто «образ» законослухняного громадянина. Шляхом зіставлення наведених описів ЕОМ «довідується», до якої з цих категорій уявляється можливим віднести засудженого, поведінка якого прогнозується. Робиться це шляхом розроблених кібернетикою еталонних таблиць, шкалування і машинних алгоритмів.

Приблизно за такою ж схемою здійснюються кримінологічний прогноз рецидиву злочинів і прогноз іншої делінквентної поведінки зарубіжними дослідниками (Сем Уорнер, Феріс Лоном, подружжя Глюк та ін.)¹.

Надійшла до редколегії 21.06.04

О. Капліна, доцент НЮА України

Поширювальне тлумачення і аналогія кримінально-процесуального закону: проблеми розмежування

Ефективність правозастосовного процесу багато в чому залежить від того, яким чином сформульовані норми права, які засоби законодавчої техніки застосовуються для їх побудови, які способи і прийоми використовує правозастосовувач для з'ясування дійсного смислу норм права з метою їх правильної реалізації. Зміст деяких норм кримінально-процесуального права, смисл яких виявляється ширшим за їх текстуальний вираз, може бути засвоєний не інакше як шляхом поширювального тлумачення. Проблеми видів тлумачення норм права за обсягом здебільшого привертали увагу вчених у межах загальної теорії права. Окремі питання, пов'язані з особливостями поширю-

¹ Див.: Фокс В. Введение в криминологию / Пер. с нем. – М., 1980. – С. 271–278.

вального тлумачення в кримінальному судочинстві, досліджувалися тільки в монографії П. Елькінд¹. Водночас слід зазначити, що з необхідністю тлумачення норм права за обсягом стикається будь-який учений-процесуаліст або практичний працівник у ході здійснення теоретичних досліджень або в правозастосовному процесі. Проте, незважаючи на очевидне значення проблем, що виникають при тлумаченні норм права за обсягом, рівень їх розроблення не можна визнати достатнім. Узагальнення матеріалів судової і слідчої практики показує, що при тлумаченні норм права за обсягом можливі серйозні помилки, пов'язані з неправильним визначенням меж тлумачення, завуальованою підміною поширювальним тлумаченням аналогії кримінально-процесуального закону, що в кримінальному судочинстві неприпустиме, оскільки адекватне тлумачення норм права і дотримання прав і законних інтересів громадян, залучених в його орбіту, завжди тісно між собою пов'язані.

Метою статті є з'ясування суті тлумачення норм права за обсягом, можливості використання поширювального тлумачення в кримінальному судочинстві, визначення сфери його застосування, дослідження проблеми співвідношення поширювального тлумачення і аналогії кримінально-процесуального закону, аналіз спірних положень, пов'язаних із здійсненням поширювального тлумачення норм права.

Раціональний законодавець завжди прагне викласти норми права стисло і лаконічно. Культура законотворчості неодмінно передбачає логічно послідовний виклад змісту закону, чітко витримані професійний стиль і мову закону і водночас його простоту, зрозумілість, доступність. «Важко переоцінити значення логіки, стилю і мови закону, бо навряд чи можна назвати яку-небудь іншу сферу суспільної практики, де алогічно побудована фраза, розрив між думкою та її текстуальним виразом, невірне або недоречно використане слово здатні спричинити важкі, іноді навіть трагічні наслідки, як у галузі законотворчості»². У кримінальному судочинстві логічністю, точністю, чіткістю і ясністю закону визначаються адекватність тлумачення правових розпоряджень, повноцінне забезпечення прав і законних інтересів осіб, що залучаються в орбіту кримінального судочинства, процесуальна економія.

Чим досконаліший текст закону, тим, на думку законодавця, він менше викличе проблем при його реалізації. Разом з тим саме згадані

¹ Див.: Елькінд П. С. Толкование и применение норм уголовно-процесуального права. – М., 1967.

² Керимов Д. А. Законодательная техника: Науч.-методич. и учеб. пособ. – М., 2000 – С. 55.

прийоми законодавчої техніки часом викликають певні ускладнення в правозастосовній практиці. За загальним правилом суб'єкт, який пізнає, не повинен виходити за межі тлумаченої норми права, що зумовлює отримання точних, таких, що виключають двозначність, знань про зміст норми права. Саме для з'ясування дійсного змісту норми права (справжнього її смислу) юридичною наукою вироблені способи тлумачення, що є сукупністю спеціальних прийомів і правил, за допомогою яких аналізується текст правових розпоряджень, розкривається смисл елементів правової норми і нормативно-правового акту в цілому з метою їх правильної реалізації. За допомогою способів і прийомів тлумачення досліджується норма права, правозастосовувач пізнає її смисл, одержує повне і вичерпне уявлення про неї.

Разом з тим лаконічне словесне формулювання статей кримінально-процесуального закону може бути ширшим або вужчим від дійсного смислу норми права. У всіх цих випадках правозастосовувач має вловити «спрямованість думки» законодавця, зробити правильні висновки, які безпосередньо впливають з тексту закону. Цій меті і служить тлумачення норм права за обсягом: буквальне, обмежувальне і поширювальне.

Тривалий час в юридичній науці існували різні підходи до питання про обсяг тлумачення. Одні автори визнавали його актуальним, інші вважали теоретично невмотивованим і практично непотрібним, позбавленим смислу. При цьому увага акцентувалася на тому, що поширювальне або обмежувальне тлумачення не узгоджується з принципом законності, сприяє «розширенню» або «звуженню» дійсного смислу норми права або ж є не результатом, а способом тлумачення¹. Такі доводи можна цілком пояснити складністю і суперечністю правової дійсності минулого, коли «інтереси революційної законності вимагали, щоб кожен закон застосовувався відповідно до того смислу, який вкладений у нього радянським законодавцем»². Нині аналіз

¹ Див.: *Голунский С. А., Строгович М. С.* Теория государства и права. — М., 1940. — С. 265; *Герцензон А. А.* Уголовное право. Часть Общая. — М., 1948. — С. 297; *Марчук В. П.* О так называемом распространительном и ограничительном толковании советских уголовных законов // Социалистическая законность, толкование и применение советских законов: Материалы научной конференции. — К., 1961. — С. 26; *Комиссаров К. И.* Задачи судебного надзора в сфере гражданского судопроизводства. — Свердловск, 1971. — С. 152; *Темушин О. П.* Толкование закона Пленумом Верховного Суда СССР // Сов. государство и право. — 1976. — № 12. — С. 30.

² *Гродзинский М. М.* Законодательная техника и уголовный закон // Вестник советской юстиции. — 1928. — № 19. — С. 558.

юридичної літератури дає підстави зробити висновок про те, що спір про доцільність виділення тлумачення норм права за обсягом став надбанням історії¹, акценти ж у дослідницькій діяльності учених зміщені у бік вирішення інших дискусійних проблем, необхідних для правильного правореалізаційного процесу. Зокрема, активно обговорюються питання правомірності застосування поширювального тлумачення в різних галузях права, про види тлумачення за обсягом, про межі поширювального й обмежувального тлумачення, перелік випадків, що вимагають такого тлумачення, тощо.

Більшість учених дотримується погляду, згідно з яким видами тлумачення за обсягом є буквальне, обмежувальне і поширювальне. Тлумачення, в яких смисл тлумаченої норми збігається з текстом нормативно-правового акта, в теорії права прийнято називати буквальним. Тлумачення норми, зміст якої ширший за її дійсний смисл, називається обмежувальним.

При поширювальному тлумаченні смисл тлумаченої норми виявляється ширшим за її текстуальний вираз. Зупинимось докладніше на здійсненні поширювального тлумачення. Як приклад можна навести ч. 1 ст. 129 Конституції України і ст. 18 КПК України, які закріплюють, що при здійсненні правосуддя по кримінальних справах судді і народні засідателі незалежні і підкоряються лише закону. У наведених статтях смисл того, що хотів сказати законодавець, набагато ширший, ніж текстуальний вираз закріпленого положення. Поширювальне тлумачення дозволяє зробити висновок про те, що крім законів України судді і народні засідателі використовують у своїй практиці і керуються також рішеннями Конституційного Суду України (ч. 3 ст. 150 Конституції), підзаконними нормативно-правовими актами, що приймаються уповноваженими правотворчими суб'єктами на основі і на виконання законів: указами Президента України (ч. 3 ст. 106 Конституції), Постановами Кабінету Міністрів України (ч. 1 ст. 117 Конституції), нормативно-правовими актами міністерств та інших центральних органів виконавчої влади (ч. 3 ст. 117 Конституції). У разі ж виникнення ієрархічних колізій застосовується нормативний акт, що має вищу юридичну силу, тобто закон.

¹ Див.: *Комаров С. А.* Общая теория государства и права: Учебник. — 7-е изд. — СПб., 2004. — С. 355–356, *Поляков А. В.* Общая теория права: Феноменолого-коммуникативный подход: Курс лекций. — 2-е изд., доп. — СПб., 2003. — С. 793; Загальна теорія держави і права / За ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. — Х., 2002. — С. 382–384; *Тодька Ю. Н.* Толкование Конституции и законов Украины. — Х., 2001. — С. 118–121 та ін.

Причинами розбіжностей дійсного смислу норми права та її текстуального виразу, що викликають необхідність поширювального тлумачення, часто називають недоліки законодавчої техніки, дефекти у викладі державної волі, неточності, неясності, умовчання, помилки, упущення законодавця. Таким чином, причини, що викликають необхідність поширювального тлумачення, схожі з причинами застосування аналогії. Дійсно, поширювальне тлумачення і аналогія кримінально-процесуального закону зовні мають певну схожість: 1) вони зумовлені об'єктивними причинами, мають місце там, де є «дефект» законодавства; 2) спрямовані на усунення певної невідповідності між фактичними обставинами і правовою нормою; 3) ні поширювальне тлумачення, ні аналогія не спричиняють якої-небудь зміни в змісті об'єктивного права; 4) схожість їх виявляється також у тому, що для заповнення прогалини або недостатньої визначеності в нормі права застосовуються однакові прийоми тлумачення; 5) як застосування аналогії, так і поширювальне тлумачення мають бути законними, обґрунтованими, аргументованими. Дотримання принципу законності кримінального судочинства зобов'язує суд, прокурора, слідчого, особу, що провадить дізнання, обґрунтувати свої висновки, що дозволить перевірити обґрунтованість і правомірність ухваленого рішення, переконатися у відсутності зловживань і волюнтаризму; 6) обидва ці правові явища передбачають заснований на принципі законності творчий підхід правозастосовувача до вирішення проблеми поширювального тлумачення, що стоїть перед ним, або застосування закону за аналогією, активну правову ініціативу, процесуальну самостійність, певну свободу розсуду, засновану на внутрішньому переконанні. Причому особливого значення у зв'язку з цим набувають високий рівень правосвідомості і вміле використання способів та прийомів тлумачення норм права; 7) сприйнятий слідчою і судовою практикою порядок заповнення прогалини в законодавстві за допомогою аналогії, як і одноманітне поширювальне тлумачення схожих ситуацій, може стати зразком для правозастосовувача в аналогічних випадках, що сприятиме уніфікації слідчої і судової практики; 8) і нарешті, не підлягають поширювальному тлумаченню і аналогії норми, які встановлюють винятки із загального правила, містять розпорядження вичерпного характеру.

Проте, незважаючи на їхню схожість, інститут аналогії і поширювальне тлумачення не можна ототожнювати, а тим більше помилково підміняти. Будь-яка спроба ототожнення поширювального тлумачення і аналогії може привести до застосування в замаскованій формі,

під виглядом поширювального тлумачення аналогії закону, що є неприпустимим, а в тих галузях права, де аналогія повністю заборонена, особливо небезпечним.

Відмінність поширювального тлумачення від застосування норм права за аналогією необхідно проводити за природою цих правових явищ, а також за тими цілями і функціями, які вони виконують у кримінальному судочинстві.

1. При поширювальному тлумаченні йдеться тільки про з'ясування дійсного смислу норми права на основі використання способів і прийомів тлумачення. При аналогії відбувається пошук норми права, яка регулює близькі, схожі відносини. Проте гіпотеза знайденої норми не містить конкретних обставин справи, що потребують правового регулювання, оскільки законодавець не передбачав їх виникнення або свідомо умовчує, розраховуючи прийняти відповідні норми найближчим часом.

2. При аналогії закону певні факти не охоплюються не лише «буквою» закону, але і його «духом», «сміслом». Аналогія має місце в тому випадку, якщо в чинному законодавстві відсутні правові норми, спрямовані на врегулювання тих або інших суспільних відносин, тобто виникла прогалина. Як підкреслював П. Недбайло, особливість застосування закону або права за аналогією «полягає в розширенні обсягу дії норми... на факти, які не були і не могли бути у полі зору законодавця на момент видання закону, через що аналогія є засобом заповнення прогалин у праві»¹.

При поширювальному ж тлумаченні певні факти охоплюються змістом нормативного акта, перебувають в орбіті правового регулювання норми права. Прогалина в правовому регулюванні відсутня. Законодавець «має на увазі» поширення норми права на даний конкретний випадок, хоча це прагнення законодавця точно, ясно і буквально не виражено в тексті. Тобто мовний вираз не завжди повністю відповідає дійсному змісту норми права.

3. Аналогія є оперативним засобом казуального (разового, такого що має юридичне значення тільки для даної справи) заповнення прогалин у праві. Поширювальне тлумачення не може бути таким засобом. Його мета, як вже зазначалося, — лише одержати висновки, які безпосередньо впливають з дійсного змісту норми права.

4. При поширювальному тлумаченні тлумачиться сама норма права, яка регулює певні відносини. Тобто правозастосовувач у процесі

¹ Недбайло П. Е. Применение советских правовых норм. — М., 1960. — С. 470.

з'ясування правової норми приводить у повну відповідність її дійсний смисл, її ідею з не зовсім точною формою викладу. В процесі застосування аналогії необхідна норма права, яка б регулювала конкретні відносини, повністю відсутня, тобто відсутній предмет тлумачення.

5. Первинним об'єктом юридичного аналізу при пробільності кримінально-процесуального закону є гіпотези правових норм. Диспозиція і санкція досліджуватимуться лише в тому випадку, якщо знайдено відповідну правову базу, що регулює схожі відносини. При поширювальному тлумаченні первинним об'єктом дослідження може бути будь-який елемент правової норми, оскільки «недосконалість форми нормативного акта» може простежуватися як у гіпотезі, так і в диспозиції і санкції.

6. Прогалини в праві, що ведуть до необхідності застосування аналогії, заповнюються законодавцем, оскільки одне з важливих його завдань полягає в тому, щоб постійно вдосконалювати нормативну базу з тим, щоб кількість прогалин все більш звужувалася, правове регулювання ширше і глибше охоплювало необхідну сферу суспільних відносин, а виникаючі при цьому нерегульовані відносини максимально оперативно одержували своє законодавче закріплення. Необхідність же в поширювальному тлумаченні існуватиме завжди. Заснована на літературній мові мова норм права не може бути позбавлена невід'ємних властивостей природно-мовної системи. Прийоми законодавчої техніки передбачають наявність узагальнено абстрактних засобів мови, що мають малий ступінь визначеності: гіперонімів, гіпонімів, перифраз, слів із займенниковими значеннями тощо¹, а також незавершених переліків обставин, умов, які закінчуються, наприклад, зворотами «та інші», «а також інші», або які містять їх в своєму складі. За нашим підрахунком, лише в Загальній частині КПК України близько 40 статей побудовані з використанням таких конструкцій.

Розглядаючи спірні положення, пов'язані з поширювальним тлумаченням норм права, доречно звернути увагу на відсутність єдності в поглядах на випадки його можливого застосування. Одні автори вважають, що необхідність поширювального тлумачення може виникнути тоді, коли внаслідок обстановки, що змінилася, розширилося коло юридично значущих фактів, що кваліфікуються відповідно до вживаної норми, тобто в тих випадках, коли нові факти стали відповідати критеріям норми². Інші вчені не підтримують цієї точки зору, вважа-

¹ Див.: *Губаєва Т. В.* Язык и право. Искусство владения словом в профессиональной юридической деятельности. — М., 2003. — С. 47—49.

² Див.: *Недбайло П. Е.* Вказ. праця. — С. 437—438, 440; *Алексеев С. С.* Общая теория социалистического права. Выпуск третий. — Свердловск, 1965. — С. 200.

ючи, що закон завжди має один і той самий смисл, який вклав у нього законодавець, а завдання тлумачення — розкрити виражену в законі волю законодавця¹. Видається все ж таки вірною перша точка зору. Аргументувати сказане можна, щонайменше, трьома міркуваннями.

По-перше, при поширювальному тлумаченні не йдеться про розширення дійсного смислу норми права до бажаного результату правозастосувача, інакше під приводом необхідності з'ясування обсягу тлумаченої норми або «зміни обстановки» норму права можна буде тлумачити довільно, упереджено, тенденційно, а спричинені порушення законності пояснити посиланнями на доцільність. Припускаючи можливість поширювального тлумачення, правозастосувач завжди повинен виходити з необхідності встановлення дійсного смислу норми права, того смислу, який «вклав» у неї перш за все законодавець, а не того, який хоче одержати з норми він сам.

По-друге, поза сумнівом, у країнах романо-германської правової сім'ї було б доцільно здійснювати пристосування правової системи до нових умов ззовні, за допомогою правотворчості. Тобто при виникненні відносин, не врегульованих правом, вони повинні одержати своє законодавче закріплення. Водночас це не завжди необхідно, оскільки в самому праві, як підкреслив С. Алексеев, вироблені такі «внутрішні механізми», які у деяких випадках дають можливість забезпечити дію юридичних норм відповідно до вимог відносин, що розвиваються². І таким «механізмом» може стати поширювальне тлумачення норм права. Сказане рівною мірою стосується і кримінального судочинства у тому разі, коли нові факти стали відповідати критеріям норми і правозастосувач кваліфікує їх відповідно до цієї вживаної ним норми. Наприклад, п. 5 ч. 2 ст. 48 КПК надає захиснику право застосовувати з дозволу особи, що провадить дізнання, або слідчого науково-технічні засоби при провадженні тих слідчих дій, в яких він бере участь, а також при ознайомленні з матеріалами справи. Ні КПК, ні Закон України «Про адвокатуру», ні Пленум Верховного Суду України в ухвалі від 24 жовтня 2003 р. № 8 «Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві»³ не наводять вичерпного переліку тих науково-технічних засобів, які

¹ Див.: Гранат Н. Л., Колесникова О. М., Тимофеев М. С. Толкование норм права в правоприменительной деятельности органов внутренних дел: Учеб. пособ. — М., 1991. — С. 55.

² Див.: Алексеев С. С. Проблемы теории права: Курс лекций: В 2 т. — Свердловск, 1973. — Т. 2. — С. 265.

³ Див.: Вісник Верховного Суду України. — 2003. — № 6. — С. 20.

захисник може застосовувати, залишаючи за органом дізнання, слідчим і судом право поширювально тлумачити п. 5 ч. 2 ст. 48. Оскільки постійно поповнюється арсенал науково-технічних досягнень, які можуть надати допомогу захиснику при ознайомленні з матеріалами кримінальної справи або у фіксації ходу слідчої дії, то необхідності постійно вносити зміни і доповнення до закону немає. Свою роль відіграє поширювальне тлумачення закону, за допомогою якого нові факти відповідатимуть критеріям даної норми права. Аналогічні аргументи можна застосувати до ст. 187 КПК, в якій законодавець передбачив можливість поширення дії цієї статті на новинки технічного прогресу, закріплюючи можливість зняття інформації з «каналів зв'язку». Якби нові канали зв'язку не були винайдені і поставлені на службу людини, вилучення інформації з них здійснюватиметься на основі процесуального порядку, закріпленого в ст. 187 КПК.

По-третє, для правозастосовувача є достатньо важливим при появі «нових юридично значущих фактів» чітко розмежовувати випадки застосування поширювального тлумачення і аналогії, не допускати їх підміни, що повністю виключить можливість перетворення правозастосовних органів на органи, що здійснюють правотворчі функції.

В літературі можна зустріти також твердження про те, що у всіх випадках, коли в тексті нормативного акта уживаються вирази «і т. д.», «та інші», «тощо», таке тлумачення не буде поширювальним, оскільки тут немає неузгодження букви і духу нормативно-правового акта. Текстовий зміст висловлений таким чином, що не лише дає змогу, але й прямо передбачає можливість його доповнення інтерпретатором, про що і свідчать займенники «інший», «інше». Поширювальне ж тлумачення має місце там, де існує неузгодження букви і духу закону, коли зміст тексту формально виглядає завершеним і не передбачає яких-небудь доповнень, тоді як за змістом норми такі доповнення необхідні¹.

На нашу думку, незавершені переліки також можуть підлягати поширювальному тлумаченню, оскільки часом мають різний рівень конкретизації. Зокрема, ст. 347 КПК закріплює види рішень, на які може бути подана апеляція. У п. 3 ч. 2 ст. 347 зазначено, що апеляція може бути подана також «на інші постанови місцевих судів у випадках, передбачених цим Кодексом». Допускаючи невизначений займенник «інші», законодавець дозволяє поширювально тлумачити

¹ Див.: *Сырых В. М.* Теория государства и права: Учебник. – 2-е изд., стер. – М., 2002 – С. 248.

цей пункт, окреслюючи, проте, його обсяг випадками, закріпленими в КПК. До них, зокрема, можна віднести, за нашим підрахунком, 24 постанови місцевих судів. Набагато менший ступінь конкретизації, що дозволяє поширювально його тлумачити, містить п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України від 1 грудня 1994 р. «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду»: відшкодуванню підлягає шкода, завдана громадянину внаслідок «незаконного засудження, незаконного притягнення як обвинуваченого, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході розслідування чи судового розгляду кримінальної справи обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) і інших процесуальних дій, що обмежують права громадян». Використовуючи незавершений перелік, законодавець таким чином закликає правозастосовувача самостійно «поширити» відповідні норми на ті процесуальні дії, в результаті яких за його внутрішнім переконанням відбувається обмеження прав громадян, на ті фактичні обставини, які охоплюються обсягом цієї норми.

Поза сумнівом, законодавець повинен прагнути до того, щоб кожна фраза в тексті закону була абсолютно визначеною. Проте оскільки, як вже зазначалося, повністю відмовитися від використання узагальнено абстрактних засобів мови, що мають малий ступінь визначеності, незавершених переліків обставин, умов тощо неможливо, необхідність поширювального тлумачення існуватиме і надалі. Для досягнення ж точності законодавчого тексту в процесі правотворчості доцільно використовувати тільки терміни, що мають чітко визначене значення, або пояснювати ті обставини, про які йдеться в незавершених переліках. Тільки в цьому разі не буде допущена провокація довільного домислу при тлумаченні.

Проведене дослідження дозволяє сформулювати певні висновки. Поширювальне тлумачення має місце в тих випадках, коли словесне формулювання статті кримінально-процесуального закону вужче за дійсний смисл норми права і тих висновків, які безпосередньо може зробити правозастосовувач, використовуючи прийоми і способи тлумачення. Воно також можливе, з огляду на системність права, навіть тоді, коли законодавець чітко сформулював відповідні норми. Крім того, поширювально тлумачаться незавершені переліки обставин, умов, оскільки вони мають різний ступінь конкретизації. Сфера застосування окремих норм права може бути розширена у зв'язку з прийняттям іншого нормативно-правового акта, який більш повно регулює даний вид відносин.

Можливість поширювального тлумачення не суперечить принципу законності кримінального судочинства, сприяє з'ясуванню справжнього смислу норм кримінально-процесуального права, правильному визначенню сфери застосування норми, винесенню законного і обґрунтованого рішення, досягненню завдань кримінального судочинства і, врешті-решт, дотриманню прав і законних інтересів особи.

Надійшла до редколегії 15.10.04

І. Добrorез (НЮА України)

Кримінологічні та правові підстави криміналізації незаконного обігу наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту

Щороку в Україні фіксується збільшення кількості осіб, в яких відмічається наркотична залежність, та зростає кількість злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Сьогодні в країні офіційно зареєстровано близько 90 тис. наркоманів¹. У 2003 р. виявлено близько 32 тис. злочинних діянь у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, що порівняно із серединою 90-х років ХХ ст. майже удвічі більше. Крім того, немедичне вживання наркотиків призводить до зростання числа самогубств, смертності від передозування вживаних речовин, побутового та виробничого травматизму.

У системі заходів протидії поширенню наркоманії та злочинності, пов'язаної з нею, провідна роль належить кримінально-правовому захисту суспільних відносин у сфері охорони народного здоров'я.

Аналіз спеціальної літератури останніх десятиріч свідчить про те, що багато вчених працювали над кримінально-правовою і кримінологічною характеристикою тих чи інших злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, зокрема, передбачених ст. 309 КК України 2001 р. (ст. 229⁶ КК України

¹ Див.: Кримінологія: Підручник / О. М. Джужа, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик; За заг. ред. О. М. Джужі. – К., 2002. – С. 324.